

ISSN: 2181-9416

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ

ВЕСТНИК ЮРИСТА * LAWYER HERALD

ҲУҚУҚИЙ, ИЖТИМОИЙ, ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ЖУРНАЛ

CYBERLENINKA

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
LIBRARY.RU

ISSN 2181-9416
Doi Journal 10.26739/2181-9416

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ

1 СОН, 1 ЖИЛД

ВЕСТНИК ЮРИСТА

НОМЕР 1, ВЫПУСК 1

LAWYER HERALD

VOLUME 1, ISSUE 1

TOSHKENT-2022

Мундарижа

ДАВЛАТ ВА ҲУҚУҚ НАЗАРИЯСИ ВА ТАРИХИ.
ҲУҚУҚИЙ ТАЪЛИМОТЛАР ТАРИХИ

- 1. ОЧИЛОВ Ўткир Сайфуллоевич**
ҲУҚУҚ РАМЗЛАРИНИ ЎРГАНИШ ВА ЗАМОНАВИЙ ҲУҚУҚИЙ НАТУРАЛИЗМ:
ҲУҚУҚНИНГ АХЛОҚИЙЛИГИ ДАРАЖАСИ МАСАЛАСИ 8

ФУҚАРОЛИК ҲУҚУҚИ. ТАДБИРКОРЛИК ҲУҚУҚИ.
ОИЛА ҲУҚУҚИ. ХАЛҚАРО ХУСУСИЙ ҲУҚУҚ

- 2. САИДОВ Мақсудбек Норбоевич**
МАСЪУЛИЯТИ ЧЕКЛАНГАН ЖАМИЯТИДА УЛУШ, УЛУШНИ (УЛУШНИНГ БИР
ҚИСМИНИ) БЕГОНАЛАШТИРИЛИШИ БИЛАН БОҒЛИҚ ИШТИРОКЧИЛАР ЎРТАСИДА
ЮЗАГА КЕЛАДИГАН НИЗОЛАР 14
- 3. ШАМСИДДИНОВА Озода Буриевна, КАРИМОВА Зулфизар Лочиновна**
ЖИЛЫЕ ПОМЕЩЕНИЯ КАК ОБЪЕКТ ИМУЩЕСТВЕННЫХ
ПРАВООТНОШЕНИЙ МЕЖДУ СУПРУГАМИ 26
- 4. ЯКУБОВА Ирода**
МУАЛЛИФЛИК ҲУҚУҚИ БЎЙИЧА МУЛКИЙ ҲУҚУҚЛАРНИ ЖАМОАВИЙ БОШҚАРУВ
ТАШКИЛОТЛАРИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ БИЛАН БОҒЛИҚ АЙРИМ МАСАЛАЛАР 32

ФУҚАРОЛИК ПРОЦЕССУАЛ ҲУҚУҚИ. ИҚТИСОДИЙ ПРОЦЕССУАЛ
ҲУҚУҚИ. ҲАКАМЛИК ЖАРАЁНИ ВА МЕДИАЦИЯ

- 5. МАРИПОВА Севархон Арибжановна**
ФУҚАРОЛИК ПРОЦЕССИДА МЕДИАТИВ КЕЛИШУВ ВА КЕЛИШУВ БИТИМИНИНГ
ЎХШАШ ВА ФАРҚЛИ ЖИҲАТЛАРИ 40

МЕҲНАТ ҲУҚУҚИ. ИЖТИМОЙ ТАЪМИНОТ ҲУҚУҚИ

- 6. ҚУЧҚАРОВ Хамидулло Абдурасулович**
ПЕДАГОГ ХОДИМЛАРНИ МЕҲНАТ МУНОСАБАТЛАРИНИ ТАРТИБГА СОЛИШДА
МОДДИЙ ҲУҚУҚ НОРМАЛАРИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ 46

СУД ҲОКИМИЯТИ. ПРОКУРОР НАЗОРАТИ.
ҲУҚУҚНИ МУҲОФАЗА ҚИЛИШ ФАОЛИЯТИНИ ТАШКИЛ ЭТИШ

- 7. ШАЙЗАКОВ Шодияр Ибрагимович**
ЎЗБЕКИСТОНДА МАЪМУРИЙ СУД ҲУЖЖАТЛАРИНИ ЮҚОРИ СУД ИНСТАНЦИЯСИДА
ҚАЙТА КЎРИШДА ПРОКУРОР ИШТИРОКИНИНГ АЙРИМ ЖИҲАТЛАРИ 53

ЖИНОЯТ ҲУҚУҚИ, ҲУҚУҚБУЗАРЛИКЛАРНИНГ ОЛДИНИ ОЛИШ.
КРИМИНОЛОГИЯ. ЖИНОЯТ-ИЖРОИЯ ҲУҚУҚИ

- 8. ОЧИЛОВ Хасан Рашидович**
ЖИНОЯТ ТАРКИБИ ТУЗИЛИШИ ГЕНЕЗИСИ 62
- 9. МАВЛОНОВ Темур Анвар ўғли**
ЖИНОЯТ НАТИЖАСИДА ЕТКАЗИЛГАН МУЛКИЙ ЗИЁННИ ҚОПЛАШ
ТУШУНЧАСИ ВА ТАРИХИ 70

МУНДАРИЖА / СОДЕРЖАНИЕ / CONTENT

10. РОЗИҚОВ Илҳом Истамович ЖИНОИЙ ЖАЗОЛАРНИ ҚЎЛЛАШ САМАРАДОРЛИГИНИ ОШИРИШНИНГ НАЗАРИЙ ВА АМАЛИЙ МАСАЛАЛАРИ.....	78
11. НОРМАНОВА Клара Эшназаровна ИШТИРОКЧИЛИҚДА СОДИР ЭТИЛГАН ЖИНОЯТЛАРНИ КВАЛИФИКАЦИЯ ҚИЛИШНИНГ АЙРИМ МАСАЛАЛАРИ.....	84
12. НАЖИМОВ Миратдийин Шамшетдинович ЎН ОЛТИ ЁШГА ТЎЛМАГАН ШАХСГА НИСБАТАН УЯТСИЗ-БУЗУҚ ҲАРАКАТЛАР ҚИЛИШ ЖИНОЯТИ УЧУН ЖАВОБГАРЛИК МАСАЛАСИ	90
13. МАХМУДОВ Суннатжон Азим ўғли ЖАВОБГАРЛИККА ТОРТИШ МУДДАТИ ЎТИБ КЕТГАНЛИГИ МУНОСАБАТИ БИЛАН ЖИНОЯТ ИШИНИ ТУГАТИШНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ.....	96
14. ТУРГУНБОЕВ Элбекжон Одилжонович ЎЗБЕКИСТОН ЖИНОЯТ ҚОНУНЧИЛИГИДА ЖАЗОДАН ОЗОД ҚИЛИШ ИНСТИТУТИ: ТУШУНЧАСИ, БЕЛГИЛАРИ, ТУРЛАРИ.....	103

ХАЛҚАРО ҲУҚУҚ ВА ИНСОН ҲУҚУҚЛАРИ

15. YUNUSOV Khaydarali CONTRIBUTIONS OF CENTRAL ASIAN SCHOLARS TO THE DEVELOPMENT OF ISLAMIC SCIENCES: SARAKHSI – FOUNDER-FATHER OF INTERNATIONAL LAW.....	108
---	-----

МИГРАЦИЯ ҲУҚУҚИ

16. ОТАЖОНОВ Абдоржон Анварович ЎЗБЕКИСТОНДА МЕҲНАТ МИГРАЦИЯСИ СОҲАСИДА КАДРЛАРНИ ТАЙЁРЛАШ ВА УЛАРНИНГ МАЛАКАСИНИ ОШИРИШГА ДОИР АЙРИМ МАСАЛАЛАР	116
17. БАРАТОВА Дилноза Одилжон қизи МИГРАЦИЯ ЖАРАЁНЛАРИНИ ҲУҚУҚИЙ ТАРТИБГА СОЛИШНИНГ ХОРИЖИЙ ТАЖРИБАСИ	122
18. КАРИМОВА Мадина Мирзаджановна РАҚАМЛИ НОТАРИАТ: ЖОРИЙ ҲОЛАТ ВА ИСТИҚБОЛ.....	133

ҲУҚУҚИЙ АМАЛИЁТ ВА ХОРИЖИЙ ТАЖРИБА

19. ДЖУМАНОВ Аскар Хасанович, ЯРАШЕВ Нодирбек ГЕРМАНИЯ ВА БУЮК БРИТАНИЯДАГИ ҚОРПОРАЦИЯЛАРНИНГ АЙРИМ ДОЛЗАРБ МАСАЛАЛАРИНИНГ ҲУҚУҚИЙ ТАҲЛИЛИ	140
20. БАЗОРОВ Миркомил Махмудович, ҲАМРОҚУЛОВ Синдор Бобомурод ўғли ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИДА СУД-ЭКСПЕРТЛИК ТИЗИМИ ЯНАДА ТАКОМИЛЛАШТИРИЛМОҚДА	148

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ ВЕСТНИК ЮРИСТА LAWYER HERALD

КАРИМОВА Мадина Мирзаджановна
ТДЮУ қошидаги Академик лицей ўқитувчиси
E-mail: madinakarimova057@gmail.com

РАҚАМЛИ НОТАРИАТ: ЖОРИЙ ҲОЛАТ ВА ИСТИҚБОЛ

For citation (иқтибос келтириш учун, для цитирования): КАРИМОВА М.М. Рақамли нотариат: жорий ҳолат ва истиқбол // Юрист ахборотномаси – Вестник юриста – Lawyer herald. № 1 (2022) Б. 133-139.

 1 (2022) DOI <http://dx.doi.org/10.26739/2181-9416-2022-1-18>

АННОТАЦИЯ

Мазкур мақолада муаллиф рақамли технологиялар тараққий этаётган бугунги даврда электрон нотариат тизимининг ривожини, бу борадаги миллий ва халқаро тажриба, сўнги йилларда электрон нотариат тизимини яратиш борасида амалга оширилган ишлар юзасидан фикр юритади. 2020 йилда янги коронавирус инфекцияси (COVID-19)нинг глобал пандемияси юзага келиши ва иқлим ўзгаришлари туфайли келажакда инсоният учун номаълум бўлган янги инфекциялар юзага келиши мумкинлиги тўғрисидаги фарозларнинг мавжудлиги дунёдаги барча соҳаларни имкон борича тезроқ рақамлаштириш, қоғоз кўринишидаги архив ва бошқа маълумотларни электронлаштириш ишларини жадаллаштиришни тақозо этмоқда. Шундан келиб чиққан ҳолда деярли барча соҳаларни, жумладан, нотариат соҳасини рақамлаштириш бўйича ишларни жадаллаштириш талаб этилади. Юртимизда мазкур йўналишдаги дастлабки қадамлар аллақачон ташланган бўлиб, хорижий мамлакатларнинг илғор тажрибаси асосида мазкур жараённи янада тезлаштириш, унинг ташкилий-ҳуқуқий асосларини яратиш ва мавжудларини такомиллаштириш талаб этилади. Айни пайтда, ривожланган хорижий давлатлар ҳам нотариат соҳасини рақамлаштиришга эҳтиёткорона муносабатда бўлаётган бир вақтда электрон нотариат тизимини яратиш бўйича “олтин ўрталик”ни топган ҳолда иш олиб боришни тақозо этади. Мақолада электрон нотариатнинг глобал ва миллий миқёсдаги жорий ҳолати таҳлил этилади. Шунингдек, унинг истиқболи юзасидан фикрлар илгари сурилади.

Калит сўзлар. Рақамли технологиялар, электрон нотариат, электрон ҳужжат, электрон нотариал архив, навбатчи нотариал идора

КАРИМОВА Мадина Мирзаджановна
Преподаватель Академического лицея при ТГЮУ
E-mail: madinakarimova057@gmail.com

ЦИФРОВОЙ НОТАРИАТ: НЫНЕШНЕЕ СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ

АННОТАЦИЯ

В данной статье автор рассматривает развитие электронных нотариальных систем в современную эпоху развития цифровых технологий, отечественный и международный опыт в этой области, проделанную в последние годы работу по созданию электронной нотариальной системы. Предположения о том, что в 2020 году произойдет новая глобальная пандемия коронавирусной инфекции (COVID-19) и что в будущем из-за изменения климата могут возникнуть новые неизвестные человечеству инфекции, требуют скорейшей оцифровки всех областей мира, бумажных архивов и другие данные. И в связи с этим возникает необходимость ускорение работы по оцифровке практически всех сфер, в том числе и нотариальной. Первые шаги в этом направлении уже сделаны в нашей стране, и, опираясь на передовой опыт зарубежных стран, необходимо еще больше ускорить этот процесс, создать его организационно-правовую базу и усовершенствовать действующие. В то же время, в условиях, когда развитые страны с осторожностью относятся к цифровизации нотариальной сферы, необходимо работать над поиском «золотой середины» для создания электронной нотариальной системы. В статье анализируется нынешнее состояние электронных нотариусов в мире и на национальном уровне. Выдвинуты мнения о его перспективах.

Ключевые слова: Цифровые технологии, электронный нотариат, электронный документ, электронный нотариальный архив, дежурная нотариальная контора

KARIMOVA Madina

Lecturer at the Academic Lyceum of TSUL

E-mail: madinakarimova057@gmail.com

DIGITAL NOTARY: CURRENT POSITION AND PROSPECT**ANNOTATION**

In this article, the author examines the development of digital technologies, the development of the electronic notary system in the current period, national and international experience in this field, the work carried out in recent years to create an electronic notary system. The existence of hypotheses that a global pandemic of a new coronavirus infection (COVID-19) will occur in 2020 and that new infections unknown to humanity may arise in the future due to climate change is expected to accelerate the digitization of all areas of the world as quickly as possible, work on archiving and other data in the form of data that will be available in the future. Based on this, it is necessary to accelerate the digitization of almost all spheres, including the notary sphere. The first steps in this direction have already been taken in our country, and based on the best practices of foreign countries, it is necessary to accelerate this process, create its organizational and legal foundations and improve existing ones. At the same time, developed foreign countries are also obliged to work on the creation of an electronic notary system at a time when there is a careful attitude to the digitization of the notary sphere, which includes the “golden mean”. The article analyzes the current state of the electronic notary on a global and national scale. Opinions are also expressed about its prospects.

Keywords: Digital technologies, electronic notary, electronic document, electronic notary archive, notary office on duty.

Сўнги йилларда мамлакатимизда тараққиётимизнинг янги босқичини бошлаб берган кенг кўламли ислохотлар амалга оширилганлиги ва айни пайтда, мазкур ислохотлар изчил давом эттирилаётганлиги нафақат юртимизда, балки халқаро ҳамжамиятда ҳам эътироф этилмоқда. Ана шундай туб ислохотлар нотариат тизимида ҳам амалга оширилди.

Хусусан, 2018 йилнинг 25 май куни Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.Мирзиёев нотариат институтини янада ислоҳ қилишга оид “Низоларни олдини олишга қаратилган институт сифатида нотариат тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги

Қарорни имзолади [1].

Ушбу ҳужжатда мамлакатимиздаги нотариат институтининг жорий ҳолати танқидий баҳоланиб, нотариал идораларда аҳолига кўрсатилаётган нотариал хизматларнинг сифати ва тезкорлиги паст даражада эканлиги, амалиётда мавжуд бюрократик тўсиқ ва ғовлар, ортиқча оврагарчилик, қоғозбозлик ва коррупция ҳолатлари аҳолининг нотариат тизимига бўлган ишончини пасайиб бораётганлигига сабаб бўлаётганлиги ҳақида тўхталиб ўтилди.

Шунингдек, мазкур қарор билан амалиётдаги реал ҳолатлардан келиб чиқиб, мавжуд муаммоларга ечим бериш мақсадида нотариуслар фаолиятига бир канча ўзгартиришлар киритилди.

Жумладан:

Нотариал ҳаракатларини амалга оширишни сўраб мурожаат қилган шахсларнинг шахсини аниқлаш улар бармоқ изларини сканер қилиш ва шахсни тасдиқловчи ҳужжатдаги биометрик маълумотлар билан солиштириш орқали амалга оширилиши белгиланди;

Нотариал ҳужжатлардаги имзони сохталаштириш жиноятларига ҳам чек қўйилди. Эндиликда нотариал ҳаракатлар бажарилганлигини тасдиқлаш фақат имзо қўйиш билан эмас, балки махсус техник воситалар ёрдамида бармоқ изларини сканер қилиш йўли билан амалга ошириладиган бўлди;

Васиятномаларни имзолаш жараёни махсус аудио ва видео ёзувларда қайд этиб борилиши мажбурий қилиб қўйилди. Бу эса амалиётда жуд кўп учрайдиган васиятномалар билан боғлиқ низолар, меросхўрлар ўртасидаги меросни тақсимлаш масалаларидаги тортишувларни олдини олишга хизмат қилмоқда. Нотариал ҳаракатлар расмийлаштириш жараёнини аудио ва видео тасмага ёзиш фақатгина васиятнома расмийлаштириш ҳолатларига эмас, балки нотариал ҳужжатларни фуқаролар жисмоний нуқсонли, касаллиги ёки турли асосли ҳолатларга кўра бошқа фуқароларга имзолатиши ҳолатларига ҳам қўлланилиши назарда тутилди;

Нотариуслар малака имтиҳони жараёнининг шаффофлигини таъминлаш мақсадида Адлия вазирлиги расмий веб-сайтида нотариус лавозимига номзодларни танлов асосида танлаб олиш жараёни реал вақт режимда аудио ва видеотрансляция қилиш амалиётини жорий этган ҳолда амалга оширилиши кўрсатиб ўтилди;

Нотариал ҳаракат расмийлаштириш учун зарур бўлган, турли давлат идора ва ташкилотларидан йиғиб келинадиган ҳужжатлар электрон шаклда қабул қилиб олиниши белгиланди.

Шунингдек, 2019 йил 9 сентябрь куни Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон Республикасида нотариат тизимини тубдан ислоҳ қилиш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-5816-сон Фармонида ҳам нотариат соҳасида кўплаб ислоҳотлар амалга оширилиши назарда тутилган бўлиб, улардан энг муҳимларидан бири электрон нотариат тизимини яратиш томон илдам қадамларнинг ташланиши бўлди [2]. Жумладан, Фармонга мувофиқ:

кўчмас мулклар бўйича битимларни нотариал тасдиқлашда коммунал хизматлар бўйича қарздорликлар ҳақида маълумотлар фақат тегишли электрон ахборот тизими орқали онлайн режимда текширилиши;

агар тарафлар турли ҳудудларда бўлса, ўша ҳудуддаги нотариал идорада туриб видеоконференцалоқа орқали битимларни нотариал тасдиқлаш мумкинлиги;

очиқ ахборот тизимидаги айрим ҳужжатларнинг электрон шакли мулкни бегоналаштириш билан боғлиқ бўлмаган ҳаракатларни амалга оширишда ҳужжатнинг қоғоз шакли билан тенг ҳуқуқий кучга эга бўлиши;

республика ҳудудида нотариал тасдиқланган аризалар, ижара шартномалари ва ишончномалар нотариусга тақдим этилмасдан туриб, уларни ноёб рақам орқали текшириш мумкинлиги;

нотариусга мурожаат этишда электрон навбат олиш ва ҳужжатларни олдиндан тайёрлаб қўйиш хизмати жорий этилиши;

нотариал архивда мавжуд бўлган ҳужжатлар нусхасини Ягона интерактив давлат хизматлари портали орқали олиш имконияти яратилиши;

мол-мулкни тасарруф этиш билан боғлиқ бўлмаган битимларни тасдиқлаш, ижро

хатларини ёзиш, ҳужжатларнинг бир тилдан бошқа тилга тўғри таржима қилинганлигини шаҳодатлаш электрон рақамли имзодан фойдаланган ҳолда расмийлаштирилиши;

аризалар электрон рақамли имзодан фойдаланган ҳолда ҳамда видеоконференцалоқа орқали расмийлаштирилиши белгиланди ва амалиётга татбиқ қилинди.

Бундан ташқари Фармон билан 2024 йил 1 январга қадар нотариал архивда сақланаётган кўчмас мулкка бўлган ҳуқуқни вужудга келтирувчи битимлар рақамли кўринишга ўтказилиши белгилаб қўйилди.

Юқорида келтирилган мисолларнинг барчаси мамлакатимизда нотариат институти фаолиятини рақамлаштириш, электрон нотариат тизимини яратишнинг ташкилий-ҳуқуқий асослари яратилиб келинаётганлигини кўрсатади.

Айниқса, Ягона интерактив давлат хизматлари портали ёки e-notarius.uz сайти орқали уйдан чиқмасдан туриб, нотариус қабулига электрон навбатга ёзилиш ва e-notarius.uz сайти орқали барча нотариал ҳаракатлар ҳақида тўлиқ маълумот олиш ва нотариус калькулятори хизматидан фойдаланиб, давлат божи ва бошқа тўловларни мустақил ҳисоблаш имконияти яратилиши фуқаролар учун қўшимча қулайликлар яратди.

“СМС хабар” электрон тизими жорий этилганлиги сабабли фуқаролар нотариал ҳаракатлар учун амалга оширилаётган тўловнинг қонунийлигини билиш имконига эга бўлдилар.

Эндиликда Квентин Массис томонидан тасвирланган, қўлида перо ва пергамент тутган келишган эркак образидаги нотариус образи ўтмишга айланмоқда [3]. Замонавий дунёда нотариат институтининг қоғоз вақаламга боғланиб қолиши фуқаролик муомаласининг нотариал хизматларга тезкорлик билан ўсиб бораётган талабини қондира олмайди. Нотариуслар фуқаролик муомаласи иштирокчилари фаолиятида “тормоз” эмас, балки “двигател” бўлиши талаб этилади. Шунингдек, нотариат тизимида бюрократиянинг сақланиб қолиши давлатимиз раҳбари томонидан илгари сурилаётган “фуқаролар эмас, ҳужжатлар ҳаракатланади” шиорига мутлақо тўғри келмайди.

2019 йилда бошланган коронавирус пандемияси ва унинг юртимизга 2020 йилда кириб келиши ҳамда пандемиянинг айнаи вақтга қадар давом этиб келаётганлиги танланган йўналишнинг ҳақиқатдан ҳам нақадар тўғри эканлигини тасдиқлаб турибди. Бироқ COVID-19 пандемияси ушбу соҳада ҳали қилиниши лозим бўлган бир қатор ишлар мавжудлигини кўрсатди [4].

Гарчи Ўзбекистон Республикаси адлия вазирининг 2019 йил 4 январдаги 2-мқ-сон буйруғи билан тасдиқланган “Нотариуслар томонидан нотариал ҳаракатларни амалга ошириш тартиби тўғрисида”ги йўриқноманинг 8¹-бандида видеоконференцалоқа режимида битимларни нотариал тасдиқлаши мумкинлиги кўрсатилган бўлсада, бунинг учун тарафларнинг турли ҳудудларда жойлашган бўлиши ва битим тузилаётган вақтда тарафларнинг нотариус ҳузурда бўлиши шартлиги белгиланганлиги сабабли пандемия каби фавқулодда шароитларда нотариат институти хизматидан фойдаланиш бир қанча муаммоларни келтириб чиқаришини кўрсатмоқда [5]. Албатта, карантин вақтида ўз-ўзини изоляция қилиш жорий этилганлиги сабабли фуқаролик муомаласининг иштирокчилари фаолиятининг сусайиши ёки вақтинчалик тўхташи кузатилсада, нотариал хизматларга бўлган талаб барибир сақланиб қолади.

Нотариал хизматларга талаб қанчалик кам бўлса ҳам, фуқаролик муомаласи иштирокчилари учун бундай хизматлардан доимий фойдаланишга имконият яратиш мақсадга мувофиқдир.

Пандемия туфайли 2020 йил 24 мартдан бошлаб Республика махсус комиссияси томонидан карантин чекловлари киритилиб, фуқаролик муомаласи чекланар экан, орадан қарийб бир ой ўтгандан сўнггина – 2020 йил 5 апрелда Республика махсус комиссияси 21-сон баёни 5-бандига кўра нотариусларга карантин талабларига риоя қилган ҳолда ишлашга рухсат берилди [6]. Бу эса шунча вақт давомида фуқаролик муомаласи иштирокчиларининг нотариал хизматлардан фойдаланиш имкони чекланишига сабаб бўлди. Мазкур ҳолат айнан мана шу каби вазиятлар учун навбатчи нотариал идоралар фаолиятини йўлга қўйиш ва уларнинг фаолияти учун зарур шарт-шароитларни яратиш масаласини кўриб чиқишни тақозо этади.

Бу борадаги хориж тажрибасига назар ташлайдиган бўлсак, электрон нотариат Европада 1980 йилларда пайдо бўлганини ва шу кунга қадар тараққий топиб келаётганлигини кўришимиз мумкин [7].

Германия Федератив Республикасида Федерал нотариал палата ҳузурида Нотариал ҳужжатларнинг электрон архиви фаолият олиб боради [8]. Мазкур архивда ҳар бир нотариуснинг ўз бўлими мавжуд. Нотариус фаолияти тугатилган ёки тўхтатилган тақдирда бўлимдан фойдаланиш ҳуқуқи унинг ҳуқуқий ворисига, у ҳам бўлмаган тақдирда ҳудудий нотариал палатага ўтади. Архив бир вақтнинг ўзида Федерал нотариал палатанинг маълумотлар маркази ҳисобланади ва айна вақтда 7 мингдан ортиқ нотариал идорани қамраб олган.

ГФРда айна пайтда, корпоратив ҳуқуққа оид битимларни нотариуслар томонидан масофавий шаклда тасдиқлашни йўлга қўйиш бўйича ишлар амалга оширилиши режалаштирилган. Бунда Facetim ва Skype каби дастурлар хизматидан фойдаланиш мақсад қилинган.

Россия Федерациясида пандемия сабабли ўз-ўзини изоляция қилган аҳолининг талаб ва истакларини инобатга олган ҳолда карантин ҳамда шунга ўхшаш бошқа фавқулодда ҳолларда [13] навбатчи нотариал идорани белгилаш, бу орқали нотариуслар сайёр тарзда ҳам иш юритиши мумкинлигини белгилаш бўйича иш олиб борилмоқда [9]. Федерал нотариал палата ва РФ Адлия вазирлиги ўртасида бу бўйича келишувга ҳам эришилган.

Францияда эса битимларни электрон тасдиқлашнинг ўзига хос тизими яратилган. Бунда асосан иккита ташкилот – Le Conseil sup rieur du notariat — Француз нотариати олий кенгаши ва Association pour le D veloppement du Service Notarial – Нотариал хизмат тараққиёти ассоциацияси муҳим рол ўйнаган. Францияда 2005 йил 10 августда “Аутентик электрон акт” номли декрет қабул қилинган. Мазкур Қонуннинг қабул қилиниши ва амалга татбиқ қилиниши бир нечта босқичларни ўз ичига олган. Бу ҳақида қуйидаги схемада танишиш мумкин [10]:

Схема

Схемада Европа директиваси деганда Европарламент ва ЕИ Кенгашининг “Ҳамжамиятда электрон имзоларни тартибга солишнинг ҳуқуқий асослари тўғрисида”ги директиваси (ҳозирги кунда ўз кучини йўқотган) назарда тутилган.

Аутентик электрон акт ҳақиқий ҳужжат тури бўлиб, қоғоз шаклидаги ҳужжат билан бир хил юридик кучга эга, шунга мувофиқ имзолаш санаси, ҳужжатнинг дахлсизлиги,

сохталаштиришдан ҳимояланганлик кафолатлари, нотариуснинг идентификацияланган имзоси мавжуд бўлади.

Мазкур акт:

Нотариус томонидан мижоз билан биргаликда тузилади;

Қоғоз кўринишидаги ҳужжат ҳисобланмайди;

Қоғоз кўринишидаги ҳужжат билан бирхил юридик кучга эга.

Бундай ҳужжатлар 75 йил давомида ягона электрон архивда сақланади. Архив махфийлик талабларига жавоб беради, сақлашнинг ишончлилиги кафолатланган.

Бугунги кунда Францияда бизнес ҳамкорлар ўртасидаги битимларни нотариус иштирокида масофадан туриб бажариш имкониятини яратиш масаласи кўриб чиқилмоқда.

Швейцарияда электрон нотариал ҳужжатлар масаласи Швейцария Федерал Кенгашининг 2011 йил 23 сентябрда қабул қилинган “Электрон нотариал тасдиқланган ҳужжат тўғрисида”ги Қарори билан тартибга солинади [11].

Қарорнинг 5-моддасига кўра ҳужжатни электрон шаклда яратиш ва ундан фойдаланиш учун ҳар икки томоннинг розилиги талаб қилинади. Шунингдек, ҳужжат фақат битта – электрон шаклда тузилар экан, унинг қоғоз шакли тузилмайди ва сақланмайди.

11-моддада қоғоз шаклда мавжуд бўлган ҳужжатнинг ҳақиқийлигини электрон тарзда нотариал тасдиқлаш масалалари тартибга солинган. Бунда ҳужжат ва унинг иловалари (агар мавжуд бўлса) сканер қилинади ҳамда нотариусга тақдим қилинади. Нотариус эса ўз навбатида ҳужжатнинг ҳақиқийлигини электрон шаклда ўзининг электрон имзоси билан тасдиқлайди.

12-моддада эса электрон шаклда тузилган ва тасдиқланган ҳужжатнинг ҳақиқийлигини қоғоз кўринишида нотариал тасдиқлаш ҳақида сўз боради. Бунда электрон ҳужжатнинг ҳақиқийлиги тўғрисидаги ёзувлар унинг қоғоз кўринишидаги вариантига киритилиб, нотариуснинг шахсий имзоси ва муҳри билан аънавий шаклда тасдиқланади. Ушбу ҳолатда нотариус фақатгина ҳужжатнинг ишончлилиги ва тасдиқланганлиги шаҳодатлайди.

Юқорида келтириб ўтилган миллий ва хорижий тажрибани ўрганиш натижаларидан келиб чиқиб, қуйидагича хулосаларни қилиш мумкин:

1. Электрон нотариат тизимига ўтиш босқичма-босқич амалга оширилади. Мазкур тизимга тўлиқ ўтилгунига қадар нотариал ҳужжатларнинг ҳам қоғоз, ҳам электрон шаклда қайд этиб бориш мақсадга мувофиқ ҳисобланади;

2. Электрон нотариат тизимига ўтиш ҳужжатларнинг рақамли технологиялар билан интеграция бўлиши ва узоқ муддат давомида ишончли сақланишини таъминлайди;

3. Қоғознинг ишлатилмаслиги қоғоз, сиёҳ ва бошқа воситалар учун харажатларнинг тежалишига сабаб бўлади;

4. Ҳужжат матнини электрон шаклда, исталган форматда ўқиш имкони вужудга келади;

5. Авторучка ўрнини планшетлар ва электрон ручкалар эгаллайди;

6. Электрон рақамли имзони сохталаштириш имконининг пастлиги нотариал ҳаракатларнинг ишончлилигини оширади, келажакда юзага келиши мумкин бўлган низоларнинг олдини олишга хизмат қилади.

Айни пайтда, электрон нотариат тизимини тўлиқ жорий қилиш учун қуйидагиларни амалга ошириш таклиф қилинади:

1. “Интернет” жаҳон ахборот тармоғидан фойдаланиш тезлигини ошириш. Маълумот учун Ўзбекистон “Speedtest Global Index” рейтинги бўйича 2021 йил июнь ойида мобил интернет тезлиги бўйича жаҳонда 118-ўринни эгаллаган [12].

2. Аҳолининг рақамли технологиялардан фойдаланиш кўникмасини ошириш, бу бўйича ўқув курслари фаолиятини йўлга қўйиш. Фарбий Европа мамлакатлари электрон тизимлардан нисбатан эртароқ фойдаланишни бошлаганлари сабабли уларнинг аҳолиси учун рақамли технологиялардан фойдаланиш масаласи қийинчилик туғдирмайди. Аммо собиқ Иттифоққа аъзо бўлган мамлакатларда электрон ҳужжат айланиши мутлақо йўлга қўйилмаганлиги, хусусий мулкнинг чекланганлиги оқибатида нотариат тизимининг етарли даражада ривожланмаганлиги сабабли аҳолининг электрон тизимлардан фойдалана олиш кўникмасини ривожлантиришга алоҳида эътибор қаратиш талаб қилинади;

3. Бугунги кунда юртимизда амалга оширилган ислохотлар самараси ўлароқ ФХДЁнинг ягонаэлектронархивияратилган. Давлатхизматлари агентлигитомонидан ФХДЁ органларининг қоғоз кўринишидаги архивидаги маълумотларнинг рақамлаштирилиши бўйича бир қатор чора-тадбирлар амалга оширилган. Худди шундай чора-тадбирларни нотариал архивлар учун ҳам амалга ошириш талаб қилинади. Бу бўйича дастлабки қадамлар ташланган бўлиб, 2019 йил 9 сентябрдаги Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон Республикасида нотариат тизимини тубдан ислох қилиш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-5816-сон Фармони билан 2024 йил 1 январга қадар нотариал архивда сақланаётган кўчмас мулкка бўлган ҳуқуқни вужудга келтирувчи битимлар рақамли кўринишга ўтказилиши лозимлиги белгиланган.

4. Нотариат тизимининг электрон архиви мавжуд эмаслигини инобатга олиб, уни ташкил қилиш, юритиш, сақлаш ва эксплуатация қилиш тартибини ишлаб чиқиш мақсадга мувофиқ. Зеро электрон нотариат тизими учун электрон нотариал архив талаб қилинади.

5. Қонунчиликка Россия, Қозоғистон каби давлатлар тажрибасидан келиб чиққан ҳолда карантин ва бошқа шу каби фавқулодда ҳолатлар вақтида навбатчи нотариал идора фаолият юритишини назарда тутувчи ўзгартириш ва қўшимчаларни киритиш.

Иқтибослар/Сноски/References:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг қарори «Низоларнинг олдини олишга қаратилган институт сифатида нотариат тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида» ПҚ-3741 – сон 25.05.2018 й. URL: <https://lex.uz/docs/3749139>

2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон Республикасида нотариат тизимини тубдан ислох қилиш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПФ-5816-сон Фармони 9.09.2019 й. URL: <https://lex.uz/docs/4506606>

3. Тарасова Е.А. Современный нотариат = электронный нотариат? (цифровизация нотариальной деятельности). Пермский юридический альманах, 2019 г., № 3, С. 338-344

4. Ruzinazarov, S. N., & Achilova, L. I. (2021). A new stage in the development of the civil code of the Republic of Uzbekistan in the context of digital reality. *International Relations: Politics, Economics, Law*, 2020(1), 58-65. URL: <https://uzjournals.edu.uz/intrel/vol2020/iss1/6/>

5. Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирининг буйруғи «Нотариуслар томонидан нотариал ҳаракатларни амалга ошириш тартиби тўғрисида йўриқномани тасдиқлаш ҳақида» URL: <https://lex.uz/docs/4138215?query=%D2%9B%D0%B0%D1%80%D0%BE%D1%80>

6. Карантинда нотариус орқали уй олди-сотдисини амалга оширса бўладими? URL: <https://zamin.uz/jamiyat/74106-karantinda-notarius-oral-uj-oldi-sotdisini-amalga-oshirsa-bladimi.html>

7. Кочкина, О. В. Зарубежный опыт становления и функционирования электронного нотариата / О. В. Кочкина, Ю. А. Тябина // Нотариус. – 2020. – № 5. – С. 42-44

8. Бок Р. Электронный архив нотариальных документов в Германии. Российский нотариат: 25 лет на службе государству и обществу: Сборник статей / Под ред. Е.А. Борисовой. — М.: Юстицинформ, 2018. С. 320

9. Парфенчикова А. Нотариат в условиях глобальной пандемии: российский и зарубежный опыт. Новые «цифровые» вызовы. // URL: <https://legalacademy.ru/sphere/post/notariat-v-usloviyah-globalnoi-pandemii-rossiiskii-i-zarubezhnyi-opyt-novye-cifrovye-vyzovy>

10. Куаффар Д. Удостоверение сделок в электронном виде: французский опыт. Российский нотариат: 25 лет на службе государству и обществу: Сборник статей / Под ред. Е.А. Борисовой. — М.: Юстицинформ, 2018. С. 320

11. Филиппова О.В. Современный нотариат. Российский нотариат: 25 лет на службе государству и обществу: Сборник статей / Под ред. Е.А. Борисовой. — М.: Юстицинформ, 2018. С. 320

12. Ўзбекистоннинг мобил интернет тезлиги бўйича дунёдаги ўрни маълум қилинди URL: <https://bugun.uz/2021/07/21/ozbekistonning-mobil-internet-tezligi-boyicha-dunyodagi-orni-malum-qilindi>

13. Рузиназаров, Ш. Н., & Ачилова, Л. И. (2020). Электронные сделки и проблемы их применения в условиях цифрового гражданского оборота. In *Развитие Общества и Науки в Условиях Цифровой Экономики* (pp. 4-25). URL: <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=42772599>